

Diş Hekimliği Fakültesi 5. Sınıf Öğrencilerinin Koronavirüs Kaygı, Korku ve Ölüm Korkularının Değerlendirilmesi

Evaluation of Coronavirus Anxiety, Fear and Fear of Death in Final Year Dentistry Students

Ayşe Hande ARPACI
Mine CAMBAZOĞLU
Serpil ALTUNDOĞAN
Mahzun YILDIZ
Mert ÖZLÜ

Ankara Üniversitesi, Diş Hekimliği
Fakültesi, Ağız Diş Çene Cerrahisi
Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

Bu çalışma 15-17 Mayıs 2022 tarihli ACBID
International Congress de sözlü sunu olarak
sunulmuştur.

Geliş Tarihi/Received: 14.06.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 08.11.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Ayşe Hande ARPACI
E-mail: handarpaci@yahoo.com

Cite this article as: Arpacı AH, Cambazoğlu M, Altundoğan S, Yıldız M, Özlü M. Evaluation of coronavirus anxiety, fear and fear of death in final year dentistry students. *Curr Res Dent Sci.* 2023; 33(2): 108-112.

Content of this journal is licensed
under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

ÖZ

Amaç: Bu çalışmada SARS-CoV-2 virüsüne maruziyeti mesleki nedenlerle toplumdan fazla olan diş hekimliği fakültesi 5. sınıf öğrencilerinin koronavirüs kaygı, Covid-19 korku ve ölüm korkularının saptanması amaçlanmıştır.

Yöntemler: Etik kurul onamını takiben Ankara Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi 5. Sınıf öğrencilerinin Covid-19 aşı ve enfeksiyon geçirme durumları kaydedildi. Ardından "Koronavirüs Anksiyete Ölçeği", "Covid-19 Korkusu Ölçeği", ve "Thorson Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği" uygulanarak koronavirüs kaygı, Covid-19 korku ve ölüm korkuları değerlendirildi.

Bulgular: Araştırmaya 180 öğrenci katıldı. Araştırmamızda yer alan öğrencilerin %64,4'ü kız öğrencilerdi. Öğrencilerin %41,1'i 4 kez aşı olmuş, %2,2'si ise hiç aşı olmamıştı. Öğrencilerin %77,2'si Covid-19 geçirmemişti. Koronavirüs anksiyete ölçeği değeri $3,93 \pm 4,29$, Covid-19 korkusu ölçeği değeri ise $15,52 \pm 5,82$ olarak bulundu. Kız öğrencilerde Covid-19 korkusu ölçeği değerleri erkek öğrencilerden istatistiksel olarak anlamlı ölçüde yüksek saptandı ($P = ,048$). Thorson ve Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği değeri $49,91 \pm 16,83$ olarak saptandı.

Sonuç: Diş hekimliği fakültesi 5. sınıf öğrencilerinin koronavirüs kaygısının olmadığını, kız öğrencilerde erkeklerden daha yüksek olmak üzere, orta düzeyde Covid-19 korkusu ve hafif düzeyde ölüm korkusu olduğunu saptadık. Enfeksiyonun bulaş yollarının ve enfeksiyondan korunma yollarının bilinmesi, aşı ve koruyucu ekipmanlara kolay ulaşılabilirlik ile anketin uygulandığı dönemde azalmış Covid-19 vaka ve ölüm sayıları nedeniyle öğrencilerimizde müdahale gerektirecek koronavirüs korku ya da kaygı gibi duygudurum bozuklukları ile karşılaşmadığımız kanısındayız.

Anahtar kelimeler: Korku, kaygı, koronavirüs, diş hekimliği öğrencileri

ABSTRACT

Objective: In this current study coronavirus anxiety, fear and anxiety of death in final year dentistry students who are under higher risk of occupational exposure to SARS-CoV-2 has been intended.

Material Methods: After ethical committee approval the vaccination and infection rate of Covid-19 in final year dentistry students of Ankara University has been recorded. Next by, their fear and anxiety has been evaluated by Covid-19 Fear, Coronavirus Anxiety and Thorson Powell Death Anxiety Scales.

Results: 180 students joined this research. 64.4% of the students involved in this study were female. 41.1% of them had been vaccinated 4 times whereas 2.2% had no vaccination at all. 73.2% of the students had no Covid-19 infection. The Coronavirus Anxiety Scale revealed to be low 3.93 ± 4.29 and Covid-19 Fear Scale to be 15.52 ± 5.82 . The Covid-19 fear values were found to be significantly higher in female students than in male students ($P = ,048$). The results of Thorson and Powell Death Anxiety Scale revealed to be 49.91 ± 16.83 .

Conclusion: According to this study it was concluded that final year dentistry students had no coronavirus anxiety. However female students had moderate Covid-19 fear and low fear of death which were found to be higher when compared to male students. Knowing the ways of transmission and prevention of this infection as well as the possibility to reach precautions such as vaccines and protective equipment also awareness and the reduction in the number of Covid-19 cases and deaths within the period this survey was done, showed that the intensity of fear and anxiety was not that much high. The results also revealed that there were no signs of anxiety disorders among the students.

Keywords: Fear, anxiety, coronavirus, dentistry students

GİRİŞ

SARS-CoV-2 virüsünün neden olduğu Koronavirüs (Covid-19) enfeksiyonu dünyada ilk olarak Çin'in Wuhan kentinde 2019 yılı Aralık ayında bildirilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün pandemiyi ilan ettiği gün olan 11 Mart 2020 tarihinde de ülkemizde ilk vaka bildirilmiştir.¹

Covid-19 enfeksiyonu asemptomatik hafif üst solunum yolu enfeksiyonu benzeri bulgulardan başlayarak yorgunluk, ateş, öksürük, artromiyalji, ishal, anosmi, akut respiratuar distres sendromu (ARDS), septik şok, koagülopati, multiorgan disfonksiyonu ve interstisyel pnömoniye varan ve hayatı tehdit eden ağır klinik durumlara ve ölüme neden olabilir.² Hastalığın damlacıklar ve fomitler yoluyla yayıldığı, etken virüsün anjiotensin dönüştürücü enzim II (ACE₂) reseptörlerini kullanarak insan hücrelerine invaze olduğu saptanmıştır. Oral kavite dil, bukkal mukoza, gingiva ve özellikle tükürük bezi kanallarında ACE₂ ekspresyonu yapabilen hücreler bulunmaktadır.^{3,4}

Oral kaviteyle en fazla temas halinde olan, tedavi sırasında meydana gelen yoğun aerosolü ve havadaki partikülleri soluyan sağlık çalışanları ve özellikle diş hekimleri enfekte olma açısından yüksek risk altındadır.

Pandeminin erken döneminde hastalığın seyri ve tedavisi konusunda yeterli bilginin olmaması ya da bu dönemde yaşanan bilgi kirliliği bilim dünyasının da afallamasına neden olmuştur. Öte yandan tedavi konusundaki çelişkiler, hastalığın klinik seyrine ait belirti ve bulguların (sign ve semptomların) listesinin giderek uzaması, aşıların etkinliği ya da yan etkileri ile ilgili akademik ve magazinsel tartışmalar kafaları daha da çok karıştırmıştır. Ayrıca pandemiye ilişkin ölüm istatistiklerinin sosyal medyada yaygın yer bulması da "koronafobi" ya da "Covid-19 korkusu" ile 'koronavirüs kaygısı' gibi farklı terimlerle tanımlanan yeni bir korku ve kaygı (anksiyete) kavramı oluşturmuş, kişilerde ölüm korkusu gelişmesine neden olmuştur.⁵⁻⁹

Bu Koronavirüs korku ve kaygısı literatürde çeşitli meslek gruplarında araştırılrsa da^{10,11} enfekte hastalara yakın ve sürekli temas ile sosyal mesafeyi koruyamama nedeniyle sağlık çalışanlarında oldukça yüksek oranda olduğu saptanmıştır.¹² 1257 sağlık çalışanı ile yapılan bir araştırmada pandeminin %50,4 depresyon, %44,6 anksiyete, %34 uykusuzluk, %71,5 distress semptomlarına neden olduğu bildirilmiştir.¹³ Bu salgın döneminde korku ya da kaygının zamanında saptanarak olası psikiyatrik bozukluklara zemin hazırlamasının önlenmesi özellikle çocuk ve gençlerde önem taşımaktadır.¹⁴ Bu nedenle pandeminin hız kesmesine karşın sonlanmadığı, yüz yüze eğitimlere yeniden başlama kararı alınan ve 5. sınıf öğrencilerimizin hasta muayene ve tedavisini gerçekleştirecekleri bu dönemde Covid-19'a yönelik korku, kaygı ve ölüm korkularının ne şiddette olduğunu ortaya koymayı amaçladık. Elde ettiğimiz sonuçlar benzer durumlar için bir örnek oluşturmanın yanısıra çözüm üretmek için de bir baz teşkil edecektir.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Ankara Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurul (36290600/26/2022), onamı alındıktan sonra (Nisan 2022, 36290600/2022) Helsinki Deklerasyonu Prensipleri'ne uygun olarak, Ankara Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi 5. sınıf öğrencilerinden çalışmaya katılmayı kabul edenlerin demografik verileri, Covid-aşılama ve Covid-19 enfeksiyonu geçirme durumları kaydedildi. Öğrencilerin Koronavirüs Korkusu, Ahorsu ve ark. tarafından geliştirilen beşli Likert tipinde (1=Kesinlikle katılmıyorum; 5=Kesinlikle katılıyorum) yedi maddeden oluşan, ölçekten alınan yüksek puanın Covid-19 korkusunun yüksek olduğunu gösterdiği tutarlılığı 0,82 ve güvenilirliği 0,72 olan 'Covid-19 Korkusu Ölçeği'^{8,15} ile Kaygı düzeyleri Lee tarafından geliştirilen 5'li Likert türünde, 5 soru ve tek boyuttan oluşan, 0: Hiçbir zaman, 1: Nadir, bir veya iki günden az, 2: Birkaç gün, 3: 7 günden fazla, 4: Son iki haftada neredeyse her gün olarak puanlanan, %90 duyarlılık ve %85 özgüllüğe sahip, toplam puanının ≥ 9 olmasının anksiyeteyi saptadığı 'Ko-

ronavirüs Anksiyete Ölçeği'¹⁶ ile değerlendirilirken ölüm korkuları Thorson ve Powell tarafından geliştirilen, 25 maddenin 17' sinin olumlu, 8'inin olumsuz cümle yapısında olduğu 5'li Likert tipi 0: Fikrime çok uygun, 1:Fikrime uygun, 2:Karasızım, 3:Fikrime aykırı, 4:Fikrime çok aykırı şeklinde puanlanan ve olumsuz maddelerin puanları ters çevrilerek hesaplanan toplam puanın 0-25 puan: çok düşük, 26-50 puan: hafif, 51-75 puan: orta düzey, 76-100 puan: çok yüksek ölüm korkusu olduğunu saptayan 'Thorson ve Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği' ile değerlendirildi.¹⁷

İstatistiksel Analiz

İstatistiksel değerlendirme IBM (IBM Statistical Package for Social Sciences Corp., Armonk, NY, ABD) SPSS 22.0 bilgisayar programında aşağıda sıralanan testler kullanılarak gerçekleştirildi. İstatistiksel analiz verileri [Ortalama \pm standart sapma, ortanca (minimum-maksimum), n(%)] olarak sunuldu. Yapılan tüm istatistiksel analizlerde anlamlılık sınırı olarak $P < ,05$ değeri anlamlı kabul edildi.

Ölçülebilir parametrelere Kolmogorov-Smirnov testi uygulanarak dağılımın normal ya da anormal olup olmadığı belirlendi. "Covid-19 Korku Ölçeği", "Koronavirüs Anksiyete Ölçeği" ve "Thorson Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği" ile korkuları ve kaygı verileri, kız ve erkek öğrenciler ile, Covid geçirenlerle geçirmeyenler arasında student t testi ile değerlendirildi.

Cinsiyet, aşı olma durumu ve Covid geçirip geçirmeme ile ilgili verilerin değerlendirmesi Chi-square veya Fisher'in kesin Chi-square testleri ile yapıldı. Koronavirüs Anksiyete Ölçeği, Covid-19 Korkusu Ölçeği ve Thorson ve Powell ölüm kaygısı ölçeği ile aşı, cinsiyet ve Covid geçirip geçirme verileri arasında Spearman korelasyon testi uygulandı.

BULGULAR

Ankete katılan 180 öğrenci ile ilgili veriler Tablo 1'de sunulmaktadır. Ankete katılanların %64,4'ü kız öğrencilerdi. Öğrencilerin büyük çoğunluğu (%41,1) 4 kez aşı olmuş, %2,2'si ise hiç aşı olmamıştı. Öğrencilerden %77,2'si ise hiç Covid-19 geçirmediğini beyan etti.

Ankete katılan öğrencilerin cinsiyete göre gruplandırıldığı veriler Tablo 2'de sunulmuştur. Aşı olma durumuna bakıldığında erkeklerde %46,6 kızlarda %31,3 ile dört kez aşı olma oranının en yüksek olduğu belirlendi. Covid-19 Korkusu Ölçeği kız öğrencilerde $16,10 \pm 4,92$, erkek öğrencilerde ise $14,47 \pm 5,76$ olarak tespit edildi. Covid-19 Korkusu Ölçeği ortalaması kız öğrencilerde erkek öğrencilere göre istatistiksel olarak anlamlı olarak yüksek bulundu ($P = ,048$). Koronavirüs Anksiyete Ölçeği ve Thorson ve Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği verileri gruplar arasında benzer bulundu (Tablo 2).

Ankete katılan öğrencilerin Covid-19 geçirme durumuna göre gruplandırıldığı veriler Tablo 3'te sunulmuştur. Aşı olma durumuna bakıldığında erkeklerde %41,5 kızlarda %41 ile en çok dört kez aşı oldukları tespit edildi. Koronavirüs Anksiyete Ölçeği, Covid-19 Korkusu Ölçeği ve Thorson ve Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği verileri ise gruplar arasında benzer bulundu (Tablo 3).

Tablo 1. Ankete katılan öğrenciler ile ilgili genel veriler (ortalama \pm standart sapma, N (%), ortanca (minimum-maksimum))

	N=180 Ort. \pm SS, N (%)	Ortanca (min.-max.)
Cinsiyet (Kız/Erkek)	116 (64,4)/64 (35,6)	
Aşı sayısı (0/1/2/3/4/5)	4 (2,2)/4 (2,2)/27 (15)/44 (24,4)/74 (41,1)/27 (15)	
Covid-19 (Geçirdi/geçirmedi)	41 (22,8)/139 (77,2)	
Koronavirüs Anksiyete Ölçeği	3,93 \pm 4,29	2,00 (0-20)
Covid-19 Korkusu Ölçeği	15,52 \pm 5,82	15,50 (7-35)
Thorson ve Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği	49,91 \pm 16,83	49,00 (12-89)

Tablo 2. Kız ve erkek öğrencilerin aşı olma, Covid-19 geçirme, Koronavirüs Anksiyete Ölçeği, Covid-19 Korkusu Ölçeği ve Thorson ve Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği verileri (ortalama±standart sapma, n (%)).

	Kız (n=116), %	Erkek (n=64),%	P
Aşılanma sayısı (0/1/2/3/4/5)	3 (2,6)/4 (3,4)/12 (10,3)/ 26 (22,4)/54 (46,6)/17(14,7)	1 (1,6)/0(0)/15 (23,4)/18 (28,1)/20 (31,3)/10 (15,6)	,074
Covid-19 (Geçirdi/geçirmedi)	29 (25)/87 (75)	12 (18,8)/52 (81,2)	,339
Koronavirüs Anksiyete Ölçeği	4,14 ± 3,99	3,56 ± 4,79	,391
Covid-19 Korkusu Ölçeği	16,10 ± 4,92	14,47 ± 5,76*	,048
Thorson ve Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği	48,63 ± 16,85	52,21 ± 16,68	,172

*P < ,05: Kız öğrencilerle karşılaştırıldığında

Koronavirüs Anksiyete Ölçeği, Covid-19 Korkusu Ölçeği ve Thorson ve Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği ile cinsiyet, Covid-19 geçirme

Tablo 3. Covid-19 geçirenlerle geçirmeyen öğrencilerin aşı olma, cinsiyet, Koronavirüs Anksiyete Ölçeği, Covid-19 Korkusu Ölçeği ve Thorson ve Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği verileri (ortalama±standart sapma, n (%)).

	Covid-19 geçirdi (n=41),%	Covid-19 geçirmedi (n=139),%	P
Aşı (0/1/2/3/4/5)	1 (2,4)/3 (7,3)/5 (12,2)/ 12 (29,3)/17 (41,5)/3 (7,3)	3 (2,2)/1 (0,7)/22 (15,8)/32 (23)/57 (41)/24 (17,3)	,149
Cinsiyet (Kız/Erkek)	29 (70,7)/12 (29,3)	87 (62,6)/52 (37,4)	,361
Koronavirüs Anksiyete Ölçeği	3,53 ± 3,96	4,05 ± 4,39	,502
Covid-19 Korkusu Ölçeği	15,53 ± 5,25	15,51 ± 5,30	,978
Thorson ve Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği	51,00 ± 17,04	49,58 ± 16,82	,637

ve aşı olma durumları arasında Spearman korelasyon testi uygulandığında; Koronavirüs Anksiyete Ölçeği ile aşı olma durumu arasında pozitif korelasyon saptandı ($r = 0,147$, $P = ,048$). Covid-19 Korkusu Ölçeği ile aşı olma durumu ve cinsiyet arasında pozitif korelasyon bulundu (sırasıyla; $r = 0,212$, $P = ,004$; $r = 0,164$, $P = ,028$).

TARTIŞMA

Araştırmamızda yer alan öğrencilerin çoğunluğu (%64,4) kız öğrencilerdi. Öğrencilerin önemli bir kısmı (%41,1) 4 kez aşı olmuş, %2,2'si ise hiç aşı olmamıştı. Öğrencilerin %77,2'si Covid-19 geçirmemişti. Koronavirüs anksiyete ölçeği değeri $3,93 \pm 4,29$ (Toplam puan ≥ 9 ise anksiyete olarak yorumlanmaktadır), Covid-19 korkusu ölçeği değeri ise $15,52 \pm 5,82$ olarak bulundu. Kız öğrencilerin Covid-19 korkusu ölçeği değerleri erkek öğrencilerden istatistiksel olarak anlamlı ölçüde yüksekti ($P = ,048$). Thorson ve Powell Ölüm Kaygısı Ölçeğini ise $49,91 \pm 16,83$ olarak hafif düzeyde saptadık. Bulgular hep birlikte değerlendirildiğinde; dişhekimliği son sınıf öğreniminde koronavirüs kaygısının olmadığını, kız öğrencilerde erkeklerden daha yüksek olmak üzere orta düzeyde Covid-19 korkusu ve hafif düzeyde ölüm korkusu olduğunu saptadık.

Pandemi dönemi bulaşmanın azaltılması amacıyla tüm yaşamı ve çalışma koşullarını etkilemiştir. Bu dönemde eğitim faaliyetleri mümkün olduğunca uzaktan sürdürülmüş, insanlar arası yakın temas minimale indirilmeye çalışılmıştır. Ancak başta sağlık çalışanları olmak üzere diş hekimleri mesleklerinin bir gereği olarak hastalarla yakın temas halinde olmak durumundadır. Yakın temas ve solunum yolu ile atılan aerosollere daha azla temas riski de bulaşın daha fazla olmasına neden olmuştur. Lu ve ark., hasta ile yakın temasda olan ve yüksek miktarda aerosole maruz kalan bö-

lüm çalışanlarında daha az oranda temas ve aerosola maruz kalan bölüm çalışanlarına kıyasla 2 kat fazla korku, kaygı ve depresyon olduğunu saptamışlardır.¹⁸ Bu sebeplerle pandeminin başlangıç döneminde pek çok ülkede diş hekimliği ile ilgili acil ve gerekli olmayan tüm tedavilerin ertelenmesi, sadece ağrı, şişme, kanama ve travma geçiren hastaların tedavi edilmesi kararı alınmıştır.^{19,20} Ülkemizde de sadece acil tedavilerin yapılması, aerosole maruziyetin azaltılması amaçlanmıştır.²¹ Günümüzde ise Covid-19 vaka sayısının azalmasıyla diş hekimliği uygulamaları başlamış, kapanan klinikler açılmış, yüzyüze eğitime devam kararı alınmış, klinik eğitimler başlamıştır.

Pandemi döneminde oldukça yüksek düzeyde saptanan kaygı ve korku özellikle üniversite çağındaki gençlerin mesleğe ve hayata katılma döneminde hayatlarını olumsuz yönde etkileyebilen bir duygudurum bozukluğudur.²² Literatürü incelediğimizde, Salman ve ark. Pakistanlı üniversite öğrencileri ve çalışanlarının %72'sinde Covid-19 korkusu saptamış,²³ Yılmaz ve ark.²⁴ intörn hemşirelik öğrencilerinde, Duman²⁵ üniversite öğrencilerinde, Taşpınar ve ark.²⁶ ise fizyoterapistlerde orta düzeyde Covid-19 korkusu saptamışlardır. Sağlık çalışanlarının koronavirüse bağlı kaygı ve korku nedenleri araştırıldığında; enfeksiyon kapmaktan korkma, virüsü yakınlarına bulaştırma, yeterli koruyucu ekipman temin edememe, artan çalışma saatleri, ailelerinden uzak kalma ve yakınlarına yeterince zaman ayıramama, dışlanma/damgalanma olduğu saptanmıştır.²⁷ Çalışmamızı yaptığımız dönemde vaka sayılarının azlığı ile Covid-19 yoğun bakımlarının kapanma haberleri, kişisel koruyucu ekipmanlara, tanı koydurucu testlere erişim kolaylığı, karantina sürecinin bilinmesi, Covid-19 enfeksiyonunu önlemede dezenfeksiyon ve sterilizasyon koşullarının standardize edilmesi, aşının koruyuculuğunun kanıtlanması nedeniyle öğrencilerimizde koronavirüs anksiyetesi olmadığını, Covid-19 korkusunun ise orta düzeyde olduğu kanısına vardık.

Kaygının değerlendirildiği çalışmalarda cinsiyet farklılık yaratabilmektedir.^{28,29} Lai ve ark.¹³, kız olmanın daha yüksek anksiyete, depresyon ve sıkıntı ile ilişkili olduğunu, kızların daha şiddetli depresyon, anksiyete ve sıkıntı belirtileri bildirdiğini, Bakioğlu ve ark.,³⁰ cinsiyetin bireylerin sağlık ve hastalık durumlarını etkileyen bir faktör olduğunu kızların erkeklere göre fiziksel olarak daha zayıf olmaları nedeniyle daha sık hastalandığını, erkeklere kıyasla şikayetlerini ve hastalıkla ilgili korkularını daha kolay ifade etmeleri nedeniyle Covid-19 korkularını erkeklerden daha yüksek saptadıklarını bildirmişlerdir. Bizde çalışmamızda Covid-19 korkusunu kız öğrencilerde erkek öğrencilerden istatistiksel olarak anlamlı yüksek saptadık ($P = ,048$), literatürle uyumlu kızların şikayetlerini ve korkularını daha kolay ifade etmeleri ile ilişkilendirdik.

Sağlığı ilgilendiren konularda bilgi düzeyi kaygı üzerine etkili bir faktördür.³¹ Pandeminin özellikle erken döneminde medyada yer alan haberler kafa karıştırıcı olmuştur. Covid-19 aşılarının güvenilirliği ve yan etkileriyle ilgili haberler aşı karşıtlığı problemini doğurmuştur. Literatürde aşı karşıtlığının ya da aşı yaptırmamanın nedeni olarak aşılardan güvenirliliğine duyulan endişe bildirilmiştir.²⁴ Araştırmamızda öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%41,1) 4 kez aşı olduğu çok az bir kısmının (%2,2) ise hiç aşı olmadığı saptanmıştır. Aşı temininde herhangi bir sorun yaşanmamasına rağmen yeterli sayıda aşı yaptırılmamasına ya da hiç aşı yaptırılmamasının aşılara olan güven eksikliği ile ilgili olabileceği kanısındayız.

Araştırma sonuçlarını belirleyen en önemli faktörlerden biri de kullanılan testlerin güvenilir ve geçerli olmasıdır. Literatürde Covid-19 korkusunu belirlemek için geliştirilen Covid-19 korku ölçeği ile depresyon ve anksiyeteyi değerlendiren araçlar arasında pozitif korelasyon saptanmıştır.³² Çalışmamızda da literatürle uyumlu olarak

Koronavirüs Anksiyete Ölçeği ile aşı olma durumu arasında pozitif korelasyon saptandı ($r = 0,147, P = ,048$). Covid-19 Korkusu Ölçeği ile aşı olma durumu ve cinsiyet arasında da pozitif korelasyon olduğu belirlendi ($r = 0,212, P = ,004; r = 0,164, P = ,028$, sırasıyla).

13 Haziran 2022 itibarıyla dünya genelinde 540.663.073 kişinin koronavirüsle enfekte olduğu, bunlardan 515.983.615'inin iyileştiği, 6.331.768 olgunun ise ölüm ile sonuçlandığı bildirilmiştir.³³ Çalışmamızda öğrencilerimizden %77,2'si Covid-19 geçirmediğini bildirmişti.

Covid-19'a bağlı, hayatı tehdit eden ağır klinik durumdaki hasta ile ölüm bildirimleri bireylerde Covid-19'a bağlı ölüm korkusu ya da kaygısı gelişmesine neden olmuştur. Ölüm kaygısı ya da korkusunun maskelenmiş bir psikolojik semptom olarak saptanabileceği bildirildiğinden öğrencilerimizin ölüm korkusu düzeylerini Thorson ve Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği ile araştırdığımızda hafif düzeyde ölüm korkusu saptadık.³⁴ Bunun çalışma yaptığımız dönemde vaka sayılarının azalması ve Covid-19 yoğun bakımlarının kapanması ve pandeminin sönmesiyle ilişkili olduğu kanısındayız.

Pandeminin sonlarına doğru gerçekleştirdiğimiz çalışmamızda diş hekimliği fakültemiz 5. Sınıf öğrencilerinde koronavirüs kaygısı saptamadık, Covid-19 korkusunu orta düzeyde, ölüm korkusunu hafif düzeyde saptadık. Pandemi ilan edildikten sonra geçen süre zarfında enfeksiyonun bulaş yollarının ve enfeksiyondan korunma yollarının bilinmesi ile aşı ve koruyucu ekipmanlara ulaşılabilirliği, virüsün zaman içerisinde geçirdiği mutasyonlar sonrası hastalık şiddetinin azalması nedeniyle öğrencilerimizde müdahale gerektirecek korku ya da kaygı gibi duygudurum bozuklukları ile karşılaşmadığı kanısına vardık.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma için etik komite onayı Ankara Üniversitesinden (Tarih: 4 Nisan 2022, Sayı: 36290600/26/2022) alınmıştır.

Hasta Onamı: Yazılı hasta onamı bu çalışmaya katılan katılımcılardan alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir- A.H.A., M.C., S.A.; Tasarım - A.H.A., M.C., S.A.; Denetleme - A.H.A., M.C., S.A.; Kaynaklar - A.H.A.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi - M.Y., M.Ö.; Analiz ve/veya Yorum - A.H.A., M.C., S.A.; Literatür Taraması - A.H.A.; Yazıyı Yazan - A.H.A.; Eleştirel İnceleme - A.H.A., M.C., S.A.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was received for this study from the ethics committee of Ankara University (Date: April 4, 2022, Number: 36290600/26/2022).

Informed Consent: Written informed consent was obtained from the participants who participated in this study.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept - A.H.A., M.C., S.A.; Design - A.H.A., M.C., S.A.; Supervision - A.H.A., M.C., S.A.; Resources - A.H.A.; Data Collection and/or Processing - M.Y., M.Ö.; Analysis and/or Interpretation - A.H.A., M.C., S.A.; Literature Search - A.H.A.; Writing Manuscript - A.H.A.; Critical Review - A.H.A., M.C., S.A.

Declaration of Interests: The authors have no conflicts of interest to declare.

Funding: The authors declared that this study has received no financial support.

KAYNAKLAR

1. Arpacı AH, Işık B. Anesthesia Management in Patients with Covid-19. *Cyprus J Med Sci*. 2020;5(3):267-273.
2. Özgünay ŞE, Akça F, Karasu D, Eminoğlu Ş, Gamalı M. Koronavirüs (COVID-19) Pandemi Sürecinde, Anestezistlerin Yaşadıkları Korku Düzeyleri ve Profilaksi Uygulamalarının Değerlendirilmesi. *JARSS*. 2021;29(1):25-31
3. Sharma A, Farouk IA, Lal SK. COVID-19: A Review on the Novel Coronavirus Disease Evolution, Transmission, Detection, Control and Prevention. *Viruses*. 2021;13(2):202.
4. Sağlam E, Saruhan N. Diş Hekimlerinin COVID-19 Salgını Sürecinde Korku Düzeylerinin ve Klinik Uygulamalarındaki Değişikliklerinin Değerlendirilmesi. *Acibadem Univ Sağlık Bilim Derg*. 2021;12(2):260-265.
5. Reinhardt D. Persistierende Schäden und Symptome nach COVID-19. *MMW Fortschr Med*. 2021;163(13):36.
6. Wibawa T. COVID-19 vaccine research and development: ethical issues. *Trop Med Int Health*. 2021;26(1):14-19.
7. Gennaro FD, Belati A, Tulone O, Diella L, Bavaro DF, Bonica R, et al. Long COVID: a systematic review and meta-analysis of 120,970 patients. preprints@lancet.com. Erişim: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4099429
8. Ahorsu DK, Lin CY, Imani V, Saffari M, Griffiths M D, Pakpour AH. The Fear of COVID-19 Scale: development and initial validation. *International Journal of Mental Health and Addiction*. 2020;27:1-9.
9. Evren C, Evren B, Dalbudak E, Topcu M, Kutlu N. Measuring anxiety related to COVID-19: A Turkish validation study of the Coronavirus Anxiety Scale. *Death Stud*. 2022;46(5):1052-1058.
10. Yıldırım M, Hanayoğlu T, Güçlü M. Futbol Hakemlerinin Covid-19 Korkusu Düzeylerinin İncelenmesi. *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*. 2022;5(5):648-656.
11. Coşkun ÖF, Bedir A. Özel Güvenlik Personellerinin Covid-19 Kaygı Düzeylerinin Covid-19 Geçmişlerine ve Demografik Özelliklerine Göre İncelenmesi. *Journal of Academic Value Studies*. 2021;7(2):146-156.
12. Bolat E, Ayvaz Ö. Sağlık Personellerinin Covid-19 Korku Düzeylerinin Belirlenmesi. *J Soc Hum Sci Res*. 2021;8(71):1398-1403.
13. Lai J, Ma S, Wang Y, et al. Factors Associated With Mental Health Outcomes Among Health Care Workers Exposed to Coronavirus Disease 2019. *JAMA Network Open*. 2020;3(3):e203976.
14. Cihanyurdu İ, İlbasmış Ç, Aksoy AT, Ünver H, Arman AR. COVID-19 Salgınında Ergenlerin Geleceğe Yönelik Kaygı ve Umut Düzeyleri. *Turk J Child Adolesc Ment Health*. 2021;28:19-26.
15. Ladikli N, Bahadır E, Yumuşak F, et al. Kovid-19 Korkusu Ölçeği'nin Türkçe Güvenilirlik ve Geçerlik Çalışması. *Int J Soc Sci*. 2020;3(2):71-80.
16. Lee SA. Coronavirus anxiety scale: A brief mental health screener for COVID-19 related anxiety. *Death Studies*. 2020;1-9.
17. Thorson JA, Powell FC. Elements of death anxiety and meanings of death. *J Clin Psychol*. 2006;44(5):691-701.
18. Lu W, Wang H, Lin Y, Li L. Psychological status of medical workforce during the COVID-19 pandemic: A cross-sectional study. *Psychiatr Res*. 2020;112936.
19. Meng L, Hua F, Bian Z. Coronavirus Disease 2019 (COVID-19): Emerging and Future Challenges for Dental and Oral Medicine. *J Dent Res*. 2020;99(5):481-487.
20. Izzetti R, Nisi M, Gabriele M, Graziani F. COVID-19 Transmission in Dental Practice: Brief Review of Preventive Measures in Italy. *J Dent Res*. 2020; 99(9):1030-1038.
21. Soysal F, İşler SÇ, Gülçin A, Ünsal B, Özmeriç N. Covid-19 pandemi döneminde diş sağlığı hizmetlerinde yer alan yardımcı ekibin enfeksiyon kontrolü. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2020;52-71.
22. Öz Ceviz N, Tektaş N, Basmacı G, Tektaş M. Covid 19 pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin kaygı düzeylerini etkileyen değişkenlerin analizi. *Uluslararası Eğitim Araştırmacıları Dergisi*. 2020;3(2):312-329.
23. Salman M, Mustafa ZU, Asif N, et al. Knowledge, attitude and preventive practices related to COVID-19: a cross-sectional study in two Pakistani university populations. *Drugs Ther Perspect*. 2020;1-7.
24. Yılmaz D, Karaman D, Yılmaz H. İntörn hemşirelik öğrencilerinin Koronavirüs (COVID-19) korkusunun aşı karşıtlığına etkisinin incelenmesi. *Jour Turk Fam Phy*. 2021;12(4):179-191.

25. Duman N. Üniversite öğrencilerinde COVID-19 korkusu ve belirsizliğe tahammülsüzlük. *J Soc Sci.* 2020;4(4):426-437.
26. Taspınar B, Taspınar F, Gulmez H, Kızılırmak AS. Fizyoterapistlerde COVID-19 Korkusu ve Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişki. *Forbes J Med.* 2021;2(2):108-115.
27. Saruç S, Kızıldaş A. COVID-19 pandemi sürecinde sağlık çalışanlarının anksiyete düzeylerinin psikolojik sağlamlıkları ve yaşadıkları sorunlar açısından incelenmesi. *J Psychiatric Nurs.* 2021;12(4):314-323.
28. Liu N, Zhang F, Wei C, et al. Prevalence and predictors of PTSS during COVID-19 outbreak in China hardest-hit areas: Gender differences matter. *Psychiatr Res.* 2020;287:112921.
29. Rossi R, Soggi V, Talevi D, et al. COVID-19 pandemic and lockdown measures impact on mental health among the general population in Italy. *Frontiers Psychiatr.* 2020;11:112921
30. Bakioğlu F, Korkmaz O, Ercan H. Fear of COVID-19 and Positivity: Mediating Role of Intolerance of Uncertainty, Depression, Anxiety, and Stress. *Int J Ment Health Addiction.* 2020;1-14.
31. Kurtuluş E, Düşünceli B. "Covid-19 Fobisi (Korkusu), Covid-19 Farkındalığı ve Genel Aidietleri Düzeyleri". *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 2021;451-485.
32. Pakpour, AH, Griffiths MD. The fear of COVID-19 and its role in preventive behaviors. *J Concurrent Disord.* 2020;2(1):58-63.
33. Covid-19 Coronavirus Pandemic Worldometer Erişim: <https://www.worldometers.info/coronavirus/>
34. Keyvan A, Balcıoğlu A, Şeker G. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Ölüm Anksiyetesi: Bir Literatür Taraması. *Atlas Int Refereed J Soc Sci.* 2021;7(40):1711-1719. doi:10.31568/atlas.672.